Tulevaisuusvaliokunta 30.8.2021

Lausunto

Ulkopoliittinen instituutti/Mika Aaltola (johtaja)

Agenda 2030 ja kestävään kehitykseen liittyvät jännitteet ja synergiat

Agenda 2030 on keskeinen, mutta samalla haastava hanke. Sen kunnianhimoiset päämäärät ovat yleisesti jaettuja. Samaan aikaan globaali hallinto on kovien paineiden alla. Suuret rakenteelliset haasteet, kuten ilmastonmuutos, informaatioteknologinen vallankumous ja globaalin talouden murros asettavat jännitteiset puitteet hallinnalle. COVID-19 -pandemia osoittaa, kuinka nopeasti syntyvät häiriöt muuttavat ja epävakaistavat kansainvälisiä suhteita. Globaali hallinnasta on tullut vaikeampaa ei ainoastaan rakenteellisista haasteista ja äkillisistä häiriöistä johtuen, vaan myös perinteiset sodan ja rauhan kysymykset ovat monimutkaistuneet suurvaltakilpailun näkyessä myös perinteisten instituutioiden piirissä.

Agenda 2030 on monitoimijainen aloite. Sosiaaliset, taloudelliset ja ympäristöön liittyvät strategiat pyritään yhteensovittamaan valtiollisilla, alueellisilla ja seutukuntien tasoilla. Päämääränä on tasoittaa alueellisia kehityseroja, tukea alhaalta-ylös tapahtuvaa sosiaalista koheesiota, kohentaa liiketoiminnallisia mahdollisuuksia ja työpaikkojen luomista, ja osallistaa vähemmistöjä päätöksentekoprosesseihin. Kehityshaasteet pyritään ratkaisemaan paikallisia innovaatiota ja resilienssiä tukemalla.

Kaikki tässä ja Suomenkin strategiassa ovat tukemisen arvoisia. Keskityn enemmän globaalin hallinnon mahdollisiin ja jännitteisiin, jotka syntyvät nolla-summa -ajattelun yleistymisessä erityisesti suurvaltatasolla.

Pandemian regressiiviset haasteet

Terveyshuolet, taloudelliset ongelmat ja erilaiset sulkutilat korreloivat väkivallan kohoamisen kanssa monissa maissa. Pandemia erottaa ja läikkyy helposti yli myös politiikkaan. Se korostaa jakavia piirteitä. Pandemian yhteiskunnallisista seurauksista on vielä vähän tutkittua tietoa. Mutta näyttää siltä, että se on vahvistanut joitakin huolestuttavia suuntauksia. Esimerkiksi Yhdysvalloissa tapot ja aseellinen väkivalta ovat nousseet erityisesti suurissa kaupungeissa koronavuonna 2020. Samalla huolestuttavassa trendissä on myös poliittisia piirteitä. Huomion arvoista on myös se, että poliittisesti motivoidut väkivaltarikokset ovat lisääntyneet esimerkiksi Saksassa. Suomessa kehitys on ollut rauhallisempaa.

Pandemialla on poliittis-yhteiskunnallinen piirteensä. Yhdysvalloissa, erityisesti suurkaupungeissa, vihaväkivalta aasialaista alkuperään olevaa väestönosaa kohtaan on yli kaksikertaistunut, vaikka muuten viharikokset ovat olleet laskussa. Pandemiat usein paikallistetaan, etnistetään ja liitetään tiettyihin maihin ja ihmisryhmiin. Sosiaalisen kanssakäymisen puute verottaa mielenterveyttä. Näyttää siltä, että myös mielenterveyteen liittyvät haasteet ovat lisääntyneet erityisesti nuorten parissa. Aikaisemmat sosiaaliset rutiinit ovat häiriintyneet. Kouluun ei ole päässyt. Huoli läheisten taloudellisesta ja terveysturvallisuudesta on alati läsnä. Suorat vertaiskontaktit ovat muuttuneet. Yleisesti myös epätasa-arvoinen pääsy terveys- ja mielenterveyspalvelujen piiriin on lisännyt ahdistusta. Kansalaisten tasolla stressin säätelykeinot ovat olleet haastavia. Pääsääntönä on, että vaikeudet ja kriisin siemenet kasaantuvat sekä myös siitä seuraavat epäoikeudenmukaisuuden kokemukset. Purkautumiskanavat voivat olla monenkirjavia, mutta niillä on myös poliittinen venttiilinsä.

Siinä, missä korona on lisännyt ulkomaalaisvihaa aasialaisia ja kiinalaisia kohtaa, se on myös näkynyt Kiinassa lisääntyvänä epäluulona. Kiinassa epäluulo on suuntautunut afrikkalaista väestöä kohtaan. Valtiollinen propaganda Kiinassa on korostanut taudin alkuperän olevan kenties muualla kuin omassa maassa. Huhut yhdistyvät helposti piileviin ennakkoluuloihin. Intiassa, joka on nyt

pandemian keskipiste, epäluulot kohdistuvat maan koillisosan väestöä kohtaan. Heidät koetaan taudin levittäjinä, koska intialaisessa stereotypioissa heidät liitetään Kiinaan ja kiinalaisiin. Yhdysvalloissa epäillään Kiinaa taudin tahallisesta tai tuottamuksellisesta valloilleen päästämisestä. Yhdysvaltojen presidentti Trump puhui leimallisesti Kiina-viruksesta ja haki siitä poliittista hyötyä suhteessa suurpoliittisiin viholliskuviin. Poliittis-psykologisesti tauti on nakertanut luottamusta ja nostanut raja-aitoja. Puhutaan rokotenationalismista ja rokotediplomatiasta. Jopa aivan epäitsekkäät teot saattavat nyt näyttäytyä epäilyttävänä vaikuttamisena. Luottamusta ei ole valtioiden välillä taikka sisällä.

Loppujen lopuksi ainoa keino epidemioita vastaan on hyvä globaalin tason hallinto ja kansallisten hallintototeutuksien tehokas koordinaatio. Paljolti sitä, mitä haetaan myös Agenda 2030 kautta. Vain osana tehokasta ja inklusiivista globaalia hallintaa rokotteet ja koronalääkkeet ovat tehokkaita. Tästä tilanteesta ollaan vielä kaukana. Paluu entiseen normaaliin kesällä voi hyvinkin olla väliaikaista. Virusta ei ole voitettu, jos sitä ei ole voitettu kaikkialla. Pandemia muodostaa hyvän esimerkiksi nykyisestä tilanteesta, jossa nolla-summa -ajattelu nakertaa tahtotilaa, jota hyvät tavoitteet ja aloitteet tarvitsevat.

Kohti win-win -synergioita?

Ilmastonmuutoksen edessä tarvitsemme toimivaa hallintoa, mutta myös sitä motivoivaa samaistumista muiden hätään. Tämä ajattelu voisi motivoida win-win -ratkaisuja, joita myös Agenda 2020 aloiteessa haetaan. Poliittinen myötätunto on kuitenkin pääsääntöisesti lyhytkantoinen tunne. Harva kokee sitä planeettaa, ihmiskuntaa tai kaukaisia toisia kohtaan yhtä voimakkaasti kuin lähelle, kuten omaa maataan tai perhettään kohtaan. Myötätunto on valtatunne. Maantieteellisesti ja kulttuurisesti se asettelee kohteitaan asteittain heikompaan asemaan etäisyyden kasvaessa.

Jännitteet korostuvat myös ihmisvirtojen kohdalla. Esimerkiksi ihmisten hukkuminen Välimerellä ei välttämättä kanavoidu myötätuntona ja solidaarisuutena. Se saattaa ainakin osittain mobilisoida pelkoa hukkumisesta ”kansanvaelluksien” jalkoihin. Tuntemattomien muiden kärsimys tarjoaa polttoainetta myötätuntonäytelmäään, jossa huoli kohdistuu omaan yhteisöön kansallisella ja Eurooppalaisella tasoilla. Huolen ja myötätunnon sekoittumien saattaa tukea ajattelua linnoitus-Euroopasta ja johtaa monimutkaisiin järjestelyihin, kuten EU ja Turkin välinen pakolais-sopimus osoittaa.

Planeetan tai ihmiskunnan ilmastohätään on selkeän todistusaineistonkin edessä monelle vaikea samaistua. Ihmiskunnan tuskat suodattuvat monen lähemmän ryhmän lävitse. Ilman tunnistettavaa poliittista kehystä lämpenemisen kieli ei ehkä ole tarpeeksi visuaalisesti havahduttavaa, paljastuksenomaista. Se on tilastojen ja tieteellisten julkaisujen kieltä.

Agenda 2020 synergiat

Suurvaltakipailu on tehnyt paluun. Se on pääosin Yhdysvaltojen ja Kiinan välillä sekä valtioiden sisäistä ideologista kamppailua. Kytevä konflikti on kuitenkin laajempaa. Se on vaalien sotkemista, disinformaatiota sekä kilpailua ja vakoilua digitaalisilla alustoilla. Kamppailu on käynnissä myös merellisen ja maanpäällisen infrastruktuurin rakentamisessa. Se on kilpailua rahoituksen virroista. Sanktioita ja tulleja asetetaan. Geopoliittisesti korvamerkitty rahoitus ja laiton harmaa raha virtaavat eri osiin maailmaa. Geopoliittinen ekosysteemi tarkoittaa suhteellisen yhtenäisen poliittisen alueen muodostamaa resurssien, teknologian ja inhimillisen toiminnan kokonaisuutta. Vielä muutama vuosi sitten ajateltiin, että maailma muodostaisi tulevaisuudessa yhteisen ”kylän”, jolla oli selkeät säännöt. Mutta nyt geopoliittiset ekosysteemit keskittyvät suurvaltojen ympärille. Näillä on keskitettyä kykyä suoraan tai epäsuoraan kontrolloida keskeisiä virtoja, liittyivät ne sitten raaka-aineisiin, ihmisiin, tuotteisiin, rahoitukseen tai dataan.

Vaikka jännitteitä onkin riittämiin esimerkiksi geoekonomian muodossa, jossa esimerkiksi korkeat ympäristönormit sekä kiertotalous saattavat kääntyä geopoliittisiksi välineiksi, joissa estetään markkinoille pääsyä, on selvää, että Agenda 2030 artikuloi toivon viestiä. Todellisuus tapahtuu, ei ainoastaan menneisyyden, mutta myös tulevaisuuden varjossa. Haasteet, kuten ilmastonmuutos,

muuttaa tässä ja nyt reunaehtoja. Se tuottaa uusia valtakäytäntöjä niihin liittyviä ideologioita. Jos ” ikiaikaisen” geopolitiikan keskiössä on ollut strategisten resurssien, kuten energian, suora tai epäsuora hallinta, ajatus strategisista resursseista on nyt muuttumassa. Maailman mutatoituu. Strategissa analyysissä pitäisi hoksata, kuinka taka- ja etuperoiset takaisinkytkennät yhdistyvät toisiinsa. Omaa aikaamme värittävät siemenmuodossa olevat tulevat tapahtumat sekä edellisten aikakausien perintö, jota emme ehkä aikoinamme huomanneet.

Globaalilla hallinalla on mahdollisuutensa, jos se tuottaa selkeitä ihmisten arkea parantavia ratkaisuja sekä parantaa epäoikeudenmukaisuuden ongelmia. Agenda 2030 visioi oikeudenmukaisempaa sekä paremman elämän takeita esimerkiksi vähemmistöjen osallistamisen kautta. Toivon selkeyttäminen konkreettisen tekemisen poluksi saattaa mobilisoida resursseja sekä voittaa maailmanajassamme vallalla olevaa nolla-summa -ajattelun sekä kestävällä tavalla palauttaa keskeisiä toimijoita yhteisiin pöytiin ratkaisemaan yhteisiä haasteita.